

Co warto zobaczyć?

Zapraszamy na [wirtualną wycieczkę](#) po terenie gminy Krzywda.

ZABYTKI

Dwór i park krajobrazowy w Krzywdzie.

Dwór zbudowany został w 1921 r. przez właściciela dóbr Szulc-Holnickiego. Obecnie tenże zabytkowy dworek jest siedzibą Urzędu Gminy. Interesującym wydarzeniem w dziejach Krzywdy związanym z dworkiem był fakt, że w czasie kampanii wrześniowej przed ostatnią bitwą pod Wolą Gułowską, właśnie w Krzywdzie mieścił się sztab Samodzielnej Grupy Operacyjnej POLESIE dowodzonej przez gen. Franciszka Kleeberga, który kwaterował w dworze Holnickich.

W skład dworu wchodzi również budynki gospodarcze i park otaczający centralnie położony dwór. Dworek w miejscowości Krzywda jest idealnym przykładem tzw. stylu dworkowego, ukształtowanego w pierwszej dekadzie XX wieku i stanowiącego jedyną propozycję stylu narodowego w architekturze polskiej, która spotkała się z powszechną akceptacją społeczeństwa.

Budowla składa się z dwóch organicznie ze sobą związanych części: piętrowej, nakrytej wysokim, łamanym dachem i parterowej przylegającej do niej prostopadle. Mamy tu repertuar form tak znamienych dla stylu dworkowego: portyk kolumnowy podtrzymujący taras przed wystawką zwieńczoną trójkątnym frontonem, wieloboczny ryzalit od tyłu oraz logię przedzieloną dwiema kolumnkami w części pierwotnej.

Kościół parafialny pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Okrzei z dekoracją i ruchomościami oraz drzewostan w obrębie cmentarza kościelnego.

Kościół wzniesiony został przez właścicielkę dóbr Teresę Cieciszowską. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Przemienienia Pańskiego malowany przez J. Buchbindera w 1890 roku. W ołtarzu bocznym po stronie prawej jest umieszczony obraz przedstawiający Świętą Rodzinę malowany przez Franciszka Smuglewicza. Obraz Wniebowstąpienia Pańskiego pochodzi z kościoła ks. Dominikanów Obserwantów z Warszawy. W kancelarii parafialnej przechowywane są monstrancje i kielichy z herbem Cieciszowskich. Z lewej strony kościoła usytuowane są katakumby, w których spoczywają zwłoki właścicieli dóbr okrzejskich oraz fundatorów świątyni.

Na cmentarzu parafialnym znajduje się grób matki Henryka Sienkiewicza-Stefanii z Cieciszowskich. Są tam także pamiątki z przeszłości bitewnej Okrzei: kwatera 31 żołnierzy, w tym 21 NN poległych 13 września-15 października 1939 roku, pomnik na grobie 8 Polaków rozstrzelanych 24 stycznia 1943 roku za udział w partyzantce i za udzielenie jej pomocy oraz grób 10 NN żołnierzy poległych w 1920 roku.

Zespół sakralny: kościół, plebania, dzwonnica w Radoryżu Kościelnym.

Świątynia została wybudowana w latach 1907 - 1914 (poprawiona w 1937 roku przez Kazimierza Plewczyńskiego). Plany co do budowy rozpoczęte były w 1903 r. Kościół wzniesiono w stylu neogotyckim, dzięki staraniom ks. Józefa Szyszko, proboszcza parafii Radoryż Kościelny. Duży wkład w budowę świątyni włożyli parafianie jak też ofiarodawcy z całej Polski Kongresowej. Plac pod budowę został ofiarowany przez Władysława Szulca-Holnickiego-dziedzica majątku Krzywda.

Budowli kościelnej nie zniszczono podczas I Wojny Światowej. Jedynie drzwi zewnętrzne zostały uszkodzone przez Niemców dnia 18 III 1915 roku, zostało podane do Komisji Strat Wojennych dnia 1 czerwca 1920 roku.

Kościół został wykonany z cegły wypalanej, kształt ma podłużny i składa się z następujących części: Prezbiterium, trzech Naw, Chóru, zakrystii, Łoży, Przedśionka, Kaplicy. Wokół kościoła znajduje się chodnik z kostki brukowej.

Obecnie parafia liczy ok. 3800 wiernych. Miejscowości należące do parafii: Radoryż Kościelny, Drożdżak, Fiukówka, Kożuchówka, Krzywda, Laski, Nowy Patok, Stary Patok, Radoryż Smolany i Wielgolas.

Dwór, rządówka, park. Zespół dworski: dawny spichlarz, dawna gorzelnia, dawne budynki gospodarcze.

W 1552 r. właścicielami Radoryża byli: Zofia Radorziska, która posiadała 7 osad i Gabriel Radorziski (7 osad i 1 koło). W 1580 roku właścicielami są: Piotr Goiczski, Janowa Morawcowa i Mikołaj Radorziski. W wieku XVI Radorzyscy

zbudowali pierwszy pałac otoczony parkiem. Uległ on zniszczeniu w czasie "potopu szwedzkiego". Z rąk Radorzyskich majątek przejął Mikołaj Sobieski, następnie Jan Pękostawski i rodzina Parysów. Jako posag jednej z córek przeszedł na własność Leśniowskich. W wieku XVIII Radoryż dostał się w ręce kasztelana połanieckiego Antoniego Cieciszewskiego. Po jego bezpotomnej śmierci Radoryż odziedziczył cioteczny brat kasztelana August Szydłowski. Przeznaczył go najstarszemu synowi Augustowi, ożenionemu z Olimpią Ordegówną z Żelechowa. Młodzi zamieszkali w Radoryżu od 1848 roku, w ramach represji spowodowanych powstaniem, rodzina musiała się przenieść do Żelechowa. Przed rokiem 1848 zbudowano dwór. Mury postawione zostały na glinę, a nie zaprawę wapienną. Ciągłym problemem była (i jest) wilgoć. Wokół dworu założony został park. Pod koniec XIX wieku wystrój parku poprawił znany ogrodnik Teodor Chrzęstowski. Dumą dworu była, ciągle uzupełniana biblioteka. Uległa ona rozproszeniu w roku 1945. Szydłowsky mieli trzy córki: Marię, Annę i Teresę Ksawerę. Najmłodsza z nich, Teresa Ksawera wyszła 18.VIII. 1888 r. za Jerzego Potworowskiego. Młodzi zamieszkali w Radoryżu. 6 sierpnia 1896 r. Potworowski zmarł. Opiekunem wdowy i dzieci został Aleksander Makowski. Potworowsky mieli troje dzieci: Gustawa (1889-1951) późniejszego ambasadora RP w Szwecji i właściciela Radoryża, Teresę Helenę-żonę Wł. Tatarakiewicza i Marię. Teresa Potworowska i jej opiekun Makowski za radą innych zdecydowali się na założenie stawów. W miarę ich powstawania nazwano je: Dębno

Zespół dworski: oficyna I, część piwniczna oficyny II, park w Woli Okrzejskiej.

W dawnych czasach zespół dworski w woli Okrzejskiej tworzyły dwa drewniane i otynkowane budynki o zbliżonych wymiarach, położone naprzeciwko siebie, w odległości ok. 50 m., zbudowane na planie prostokąta, parterowe z dachami czterospadowymi, pokryte gontem.

Budynek północny pełnił funkcję dworu, położony centralnie względem całości założenia parkowego, pochodził prawdopodobnie z połowy XVII wieku, przebudowany na przełomie XVIII i XIX wieku. Budynek ten malowniczo opisał Karol Hoffman, który z okazji jubileuszu Sienkiewicza w roku 1900 odwiedził Wolę Okrzejską: Niedaleko od chat wieśniaczych rozsiadły się zabudowania dworskie. Dwór pobudowany na modłę starych owych dworków naszych, gdzie to najwięcej dbano o wygodę mieszkańców i gości, jak najmniej zaś o wykwiint. Nie ma tu dużych salonów. Jadalnia i bawialnia to dwie duże prawie równe komnaty.

Budynek był przed wojną zamieszkały, od 1946 do 1971 roku pełnił funkcję szkoły podstawowej. Po przekazaniu nowego gmachu szkolnego uległ całkowitej dewastacji i został rozebrany. Fundamenty rozebrano.

Budynek południowy, dawniejsza oficyna dworska, miejsce urodzenia Henryka Sienkiewicza, po wojnie zamieszkały przez repatriantów. W latach 60-tych generalnie odrestaurowany. Wnętrze zostało zaadaptowane na potrzeby muzeum. Muzeum stanowi istotny atut rozwojowy miejscowości, mimo że jest placówką małą, każdego roku organizuje konferencje.

Ta placówka, choć niewielka i skromna, żyje i jest potrzebna społeczeństwu, a także ludziom, którzy kochają Sienkiewicza, świadczą o tym fakcie liczne wycieczki odwiedzające to miejsce.

Anielin

W latach 1920-1944 majątek Anieli (nazwa pochodzi od imienia zmarłej kilka dni po porodzie właścicielki majątku Anielin) należała do Leona Holnickiego-Szulc i Anny Marii Nałęcz-Komornickiej z Ostałowa. Oprócz Anieli Holniccy mieli jeszcze trzy córki: Zofię (ur. 1920 r.), Jadwigę Helenę Marię (ur. 1922 r.) i Marię (ur. 1923 r.). Po zdaniu matury w 1939 r. Jadwiga od razu znalazła się w centrum wydarzeń wojennych. Dwór w Anielinie udzielał wszelkiej pomocy żołnierzom WP, a szczególnie ze zgrupowania SGO "Polesie" gen. F. Kleeberga. Od 1939 r. majątek Anielin stał się ośrodkiem konspiracji (SZP, ZWZ, AK). Z konspiracją Holniccy-Szulc związani byli również poprzez zażyłe kontakty z rodziną Drewnowskich. Por. Klemens ps. "Leśnik" ożenił się z Zofią - siostrą "Wisi", natomiast mjr Stefan ps. "Roman" był inspektorem, a później dowódcą 34 pp AK. Obaj byli zaangażowani w Inspektoracie AK Radzyń Podl. Już w 1939 r. cała rodzina Holnickich-Szulc była w latach 1940 - 1943 schronieniem dla rannych żołnierzy i oficerów AK oraz miejscem odpraw komendy Obwodu AK Łuków i bazą zaopatrzeniową. Jadwiga była czynnie zaangażowana we wszystkich poczynaniach. W latach 1942-1943 dwór przeżył kilkadziesiąt napadów bandyckich, dlatego miał ochronę. Jako łączniczka i sanitariuszka brała udział w akcjach bojowych Kedywu, a później OP I Bat. 35 pp. AK z "Jaty" pod dowództwem kpt. Wacława Rejmaka ps. "Ostoi", udzielając pomoc rannym. Zginęła bohatersko 20 lipca 1944 r. w tragicznej bitwie pod Grzędówką. Ciało jej przewieziono do magistratu w Łukowie i położono na podwórku. Leżeli już tam dobitni w Łukowie - kpr. F. Jaskulski ps. "Pociej" i kpr. T. Kania ps. "Hubert". Tłumy ludzi przyszły ją oglądać. Leżała w powadze śmierci młoda, piękna dziewczyna z ryngrafem na piersi. Niemcy liczyli, że ktoś się do niej przyzna. "Wiesię" pochowano w Łukowie 3 sierpnia 1944 r. w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Radoryżu Kościelnym. Po śmierci została odznaczona Krzyżem Orderu Wojennego Virtuti Militari w dniu 15.I.1945 przez Dowódcę AK i mianowana podporucznikiem czasu wojny. 19 lipca 1945 r. poświęcono tablicę w kościele radoryskim pamięci żołnierzy AK poległym i pomordowanym z terenu parafii, w tym "Wisi", a 17 września 2000 r. upamiętniono tablicą na

murze kościoła św. Stanisława w Siedlcach 10 łączniczek i sanitariuszek, które oddały życie Ojczyźnie, w tym Jadwigę. Należy nadmienić, że por. Klemens ps. "Leśnik" został zamordowany przez Niemców 28 czerwca 1943 r., a narzeczonego "Wisi" - Gustawa Kurnatowskiego zamordowano w lipcu 1944 r. Obydwaj zginęli w Lublinie.

Kopiec Henryka Sienkiewicza w Okrzei

W okrzei znajduje się "Kopiec Henryka Sienkiewicza", który usypali mieszkańcy tej ziemi oraz wielu ludzi z całej Polski i z zagranicy. W latach 1932-1938 zwożono tu i przesyłano ziemię nawet z Ameryki i wielu miejsc związanych z pisarzem. Kopiec (podstawa i średnica 45 m, wysokość 15 m) usypano z 6 tys. metrów sześciennych ziemi. Na szczycie znajduje się pomnik z białego marmuru według projektu artysty siedleckiego Mariana Gardzińskiego o wysokości 2,7 m. Odsłoniła go w 1980 r. Zuzanna Sienkiewiczowa, synowa pisarza. Rozciąga się stąd wspaniały widok na pobliskie pola, lasy, park w Woli Okrzejskiej, cmentarz i kościół w Okrzei.

Muzeum Henryka Sienkiewicza

w Woli Okrzejskiej

Skromny niewielki dworek w Woli Okrzejskiej został odrestaurowany i utworzono w nim muzeum im. Henryka Sienkiewicza. W 1966 r., a więc w 120 rocznicę urodzin i 50 rocznicę śmierci pisarza, w wyremontowanej oficynie dworskiej otwarto Muzeum Biograficzne Henryka Sienkiewicza. Muzeum gromadzi wszelkiego rodzaju sienkiewicziana, ze szczególnym uwzględnieniem związków pisarza z rodzinnymi stronami. Ekspozycje obrazują dorobek literacki pisarza, jego związki z Podlasiem, pobyt w Ameryce i działalność patriotyczną. Pokazano liczne dokumenty związane z pisarzem i jego rodziną, a także dotyczące sypania kopca Henryka Sienkiewicza w Okrzei, fotografie, wydania dzieł pisarza, dzieła sztuki związane z jego twórczością. W tej ostatniej grupie wyróżnia się obraz Fryderyka Pautscha (1887-1950) przedstawiający Bohuna, akwarela Franciszka Kostrzewskiego przedstawiająca Janka Muzykanta, kolekcja rzeźb ludowych inspirowanych twórczością pisarza i zbiór ekslibrisów. W 1966 r. muzeum otrzymało nową aranżację wnętrza. W parku otaczającym dworek stoją: Zagłoba, Oleńka, Janko Muzykant, Azja, wyrzeźbieni przez artystów ludowych.

Bilety wstępu do muzeum:

Cennik obowiązuje od 31. XI. 2013

Bilet ulgowy - 4 zł.

Bilet normalny - 5 zł.

Zwiedzanie z przewodnikiem:

osoby indywidualne do 15 osób - 15 zł;

dla grup wycieczkowych do 30 osób - 30 zł;

dla grup wycieczkowych powyżej 30 osób - 40 zł;

przewodnik po Okrzei - 30 zł.

Wiecej informacji na stronie muzeum:

<http://www.muzeumsienkiewicza.pl/>

Muzeum Sienkiewicza w Woli Okrzejskiej,

21-400 Okrzeja,

tel. (0-25) 755-90-00, czynne codziennie oprócz poniedziałku, w godz. 10 - 17

(W pon. i poza godzinami po wcześniejszym kontakcie)

Informacje pochodzą z zasobów Gminnej Biblioteki Publicznej.

POMNIKI PRZYRODY

Dąb szypułkowy o obwodzie na wysokości 1,3 m – 304 cm i wysokości 19 m. W/w drzewo znajduje się na skraju małego kompleksu leśnego, na działce 325 stanowiącej własność Pana Mieczysława Pietrzaka s. Jana w miejscowości Podosie, gmina Krzywda, ustanowione pomnikiem przyrody Orzeczeniem Nr 39 z dnia 19 grudnia 1977 r. (Komunikat Wojewody Siedleckiego z dnia 31 stycznia 1978 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody Dz. U. WRN w Siedlcach Nr 2, poz.7).

Dąb szypułkowy o obwodzie na wysokości 1,3 m – 311 cm i wysokości 18 m. W/w drzewo znajduje się na południowym skraju kompleksu leśnego, na działce 431 stanowiącej własność Pana Władysława Packa s. Stanisława w miejscowości Podosie, gmina Krzywda, ustanowione pomnikiem przyrody Orzeczeniem Nr 40 z dnia 19 grudnia 1977 r. (Komunikat Wojewody Siedleckiego z dnia 31 stycznia 1978 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody Dz. U. WRN w Siedlcach Nr 2, poz.7

Lipa drobnolistna o obwodzie na wysokości 1,3m- 340cm i wysokości 24 m, rosnąca w północno-zachodniej części zabytkowego parku przy Urzędzie Gminy w Krzydzie, ustanowiona pomnikiem przyrody Zarządzeniem Nr 100/89 Wojewody Siedleckiego z dnia 22 grudnia 1989r. w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz. Urz. Woj. Siedleckiego Nr 17,poz. 189).

Lipa drobnolistna o obwodzie na wysokości 1,3m-295 cm i wysokości 20 m, rosnąca w południowej części zabytkowego parku przy Urzędzie Gminy w Krzydzie, ustanowiona pomnikiem przyrody Zarządzeniem Nr 100/89 Wojewody Siedleckiego z dnia 22 grudnia 1989 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz. Urz. Woj. Siedleckiego Nr 17, poz.189)

Dąb szypułkowy o obwodzie na wysokości 1,3m-320 cm i wysokości 28 m, rosnący w oddziale 35 g Nadleśnictwa Łuków, Obręb Adamów, Leśnictwo Kujawy, gmina Krzywda ustanowiony Zarządzeniem Nr 36/87 Wojewody Siedleckiego z dnia 26 listopada 1987 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz Urz. Woj. Siedleckiego Nr 11, poz. 71).

Lipa drobnolistna o czterech pniach i obwodach na wysokości 1,3m-205cm, 320cm, 110cm,i wysokości 14m, rosnąca obok boiska w zabytkowym parku Zespołu Szkół Rolniczych w miejscowości Radoryż Smolany, gmina Krzywda ustanowiona pomnikiem przyrody Zarządzeniem Nr 36/87 Wojewody Siedleckiego z dnia 26 listopada 1987 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz. Urz. Woj. Siedleckiego Nr 11, poz. 71).

Głaz narzutowy - gnejs w trzech częściach o obwodzie 830cm, 790cm, 600cmo wysokości 150cm, 80cm, 110cm, usytuowany w południowej części „Diabelskiego Stawu” stanowiącego własność Państwowego Gospodarstwa Rybackiego Zakład Trojaków w miejscowości Radoryż Smolany, gmina Krzywda, ustanowiony pomnikiem przyrody Zarządzeniem Nr 36/87 Wojewody Siedleckiego z dnia 26 listopada 1987 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz. Urz. Woj. Siedleckiego Nr 11, poz. 71).

Głaz narzutowy - granitognejs o obwodzie 670cm, i wysokości 220cm, usytuowany na skraju strzelnicy sportowej Zespołu Szkół Rolniczych w miejscowości Radoryż Smolany, gmina Krzywda, ustanowiony pomnikiem przyrody Zarządzeniem Nr 36/87 Wojewody Siedleckiego z dnia 26 listopada 1987 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz. Urz. Woj. Siedleckiego Nr 11, poz. 71).

Grupa składająca się z 2 sosen czarnych o obwodach na wysokości 1,3 m-230 i 202 cm i wysokości 23 i 22 m, grupę składającą się z 5 jałowców wirginijskich o obwodach na wysokości 1,3 m od 57 do 90 cm i wysokości od 1-13m, lipę drobnolistną o pięciu pniach i obwodzie 550 cm +150 cm i wysokości 20 m, oraz klon tatarski o obwodzie na wysokości 1,3m-130 cm i wysokości 9 m. wyżej wymienione drzewa rosną w parku wiejskim obok Szkoły Podstawowej w miejscowości Anielin, gmina Krzywda, ustanowiona pomnikiem przyrody Orzeczeniem Nr 113 Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Urzędzie Wojewódzkim w Siedlcach z dnia 17 października 1981 r. (Komunikat Wojewody Siedleckiego z dnia 21 października 1981 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody-Dz. Urz. Woj. Siedleckiego Nr. 4,

poz. 45).

Sosnę wejmutkę o obwodzie na wysokości 1,3m 190 cm i wysokości 17m oraz iglicznę trójciernistą o obwodzie na wysokości 1,3m 310cm i wysokości 21m. Wyżej wymienione drzewa rosną na zachód od pałacu w parku wiejskim Zespołu Szkół Rolniczych w Radoryżu Smolanym, gmina Krzywda, ustanowione pomnikiem przyrody Orzeczeniem Nr 93 Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Urzędzie Wojewódzkim w Siedlcach z dnia 2 grudnia 1980r. (Komunikat Wojewody Siedleckiego z dnia 19 grudnia 1980r. w sprawie uznania za pomniki przyrody - Dz. Urz. Woj. Siedleckiego Nr 3, poz. 36).

Grupa 4 Świerków pospolitych o obwodzie na wysokości 1,3m- 257 cm, 280cm, 230cm, 233cm i wysokości 23m, 23m, 25m, 27m. Wyżej wymienione drzewa rosną na wschód od pałacyku nagazonie w parku wiejskim Zespołu Szkół Rolniczych w Radoryżu Smolanym, gmina Krzywda, ustanowione pomnikiem przyrody Orzeczeniem Nr 94 Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Urzędzie Wojewódzkim w Siedlcach z dnia 2 grudnia 1980r. (Komunikat Wojewody Siedleckiego z dnia 19 grudnia 1980r. w sprawie uznania za pomniki przyrody- Dz. Urz. Woj. Siedleckiego Nr 3, poz.36).

2 Jałowce pospolite o obwodach na wysokości 1,3m - 44 cm, i 31 cm w Urzędzie Wojewódzkim w Siedlcach z dnia 21 grudnia 1976 roku o uznaniu za pomnik przyrody - (Dz. Urz. Woj. Siedleckiego Nr 2 poz. II). oraz wysokości 7m i 6,6m rosnące na gruntach Pana Franciszka Sobiecha, przy drodze do wsi Laski na południowo- zachodnim skraju wsi Wielgolas, gmina Krzywda, ustanowione Orzeczeniem Nr 16 Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody.